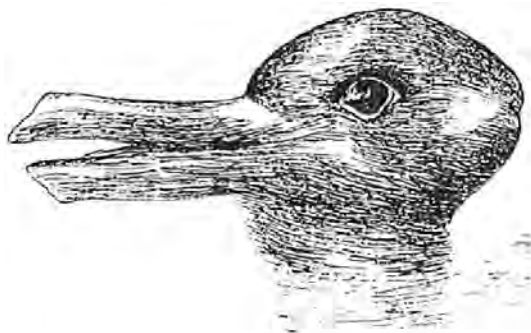

Opgave 2 Theoriegeladenheid van de waarneming

Verschillende filosofen zijn tot de conclusie gekomen dat waarnemen theoriegeladen of theoriegebonden is: we interpreteren wat we zien en we zien zoals we interpreteren. Een van de bekendste afbeeldingen (zie hiernaast) waarmee deze theoriegebondenheid van de waarneming tot uitdrukking wordt

gebracht is die van het 'eend-konijn'.

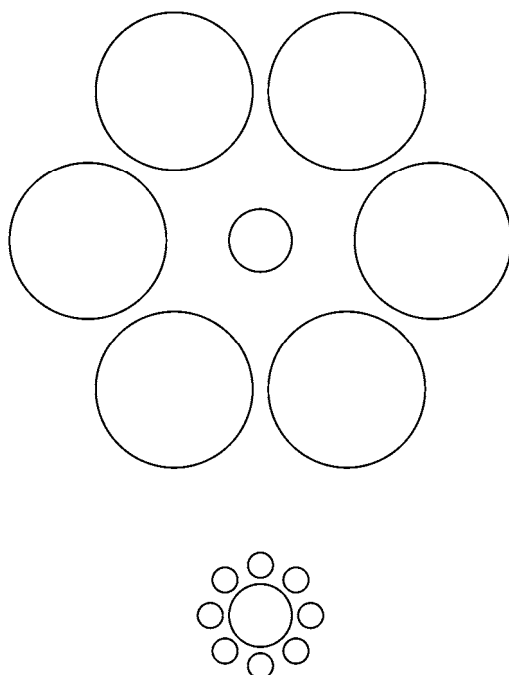
In deze afbeelding kan zowel een eend als een konijn worden gezien, afhankelijk van de manier waarop je ernaar kijkt.

De theoriegebondenheid van de waarneming is ook een belangrijk aspect in de wetenschapsfilosofie van Thomas Kuhn en in bredere of figuurlijke zin zelfs van wereldbeelden.

3p 5 Leg met de afbeelding van het eend-konijn uit:

- wat de Aristoteles-ervaring van Kuhn is, en
- wat de betekenis van de Aristoteles-ervaring is voor Kuhns opvatting over vooruitgang in de wetenschap, en
- wat het verschil is tussen rationaliteit en integriteit met betrekking tot wereldbeelden.

De hedendaagse hersenwetenschap biedt een nieuwe kijk op de theoriegebondenheid van de waarneming.

In de afbeelding hiernaast lijkt een middencirkel die is omgeven door grote cirkels kleiner dan precies dezelfde middencirkel die is omgeven door kleine cirkeltjes.

We zien de middelste cirkels als verschillend in grootte, terwijl ze opgemeten even groot blijken te zijn. Hersenwetenschapper Melvyn Goodale heeft ontdekt dat het verschil in grootte dat we bewust waarnemen, geen effect heeft op hoe we onze vingers bewegen wanneer we deze middencirkels willen 'oppakken'. Als we de middencirkels 'oppakken', blijken onze vingers zich niet te richten naar wat we zien, maar naar de meetbare grootte van die cirkels.

Volgens Goodale kan dit worden verklaard door het verschil tussen bewust waarnemen en onbewust waarnemen, en door het verschil tussen waarnemen en handelen. Er zijn namelijk verschillende hersenprocessen voor aan de ene kant bewust waarnemen, en aan de andere kant onbewust waarnemen en van daaruit handelen.

We zijn ons volgens Goodale slechts van een klein gedeelte van onze waarneming bewust. En omdat we ons handelen vrijwel geheel met onbewuste waarneming aansturen, is het standpunt van Goodale dat we ook zonder bewustzijn kunnen functioneren. Volgens hem lijken mensen daarom in dat opzicht op zombies.

Volgens functionalisten kunnen zowel mensen als zombies mentale toestanden of een binnenwereld hebben.

3p 6 Leg het onderscheid tussen binnenwereld en belevingswereld uit. Beargumenteer vervolgens met dit onderscheid:

- dat het standpunt van Goodale verenigbaar is met het functionalisme en
- of de ontdekking van Goodale een probleem is voor het idee van de theoriegeladenheid van de waarneming.

Volgens de filosoof Maurice Merleau-Ponty is het sceptische scenario van filosofische zombies en andere geesten een pseudoprobleem.

Volgens Merleau-Ponty beseffen we pas dat we zelf bestaan nadat we contact met anderen hebben gehad en wordt ook ons zelfbewustzijn in belangrijke mate bepaald door het omgaan met anderen. Hij schrijft:

tekst 3

Een baby van een aantal maanden oud is al heel bedreven in het onderscheiden van vriendelijkheid, kwaadheid en angst op het gezicht van de ander ook al heeft het kind op dat moment nog niet geleerd, door een onderzoek van het eigen lichaam, wat de fysieke tekens van deze emoties zijn.

Het lichaam van de ander met zijn verschillende gebaren en uitingen verschijnt onmiddellijk als emotioneel betekenisvol aan het kind.

Het kind leert de geest dus zowel te begrijpen als een zichtbaar gedrag en als datgene wat zich afspeelt in zijn eigen geest.

naar: Maurice Merleau-Ponty, De wereld waarnemen, 1945 (vertaling 2003)

2p 7 Leg uit welke kritiek Merleau-Ponty levert op de filosofische problematisering van andere geesten en dat deze kritiek herkenbaar is in tekst 3.

Ook vanuit het direct realisme wordt kritiek geleverd op het sceptische scenario van andere geesten.

Het direct realisme kan worden ondersteund met bevindingen uit de cognitiewetenschap.

2p **8** Beargumenteer met tekst 3:

- in welk opzicht Merleau-Ponty's standpunt overeenkomt met dat van een direct realist, en
- dat de opvatting van Merleau-Ponty over andere geesten kan worden ondersteund vanuit de cognitiewetenschap.

Merleau-Ponty heeft ook kritiek op andere sceptische scenario's. Hij zet zich met name af tegen de sceptische argumentaties van Descartes, zoals bijvoorbeeld tegen Descartes' gedachte-experiment over een stukje was.

Volgens Merleau-Ponty is er in onze waarneming geen stukje was meer als alle zintuiglijk waarneembare eigenschappen ervan zijn verdwenen. Alleen de wetenschap kan dan nog een stukje materie aannemen:

tekst 4

Datgene wat ondanks de veranderingen hetzelfde blijft, is slechts een stukje materie zonder kwaliteiten. Dit is volgens Descartes de werkelijke en permanente kern van de was. Nu is het duidelijk dat deze werkelijkheid van de was zich niet zomaar aan de zintuigen openbaart, omdat de objecten die mij door de zintuigen worden gegeven altijd een bepaalde grootte en een bepaalde vorm hebben. De werkelijke was wordt dus niet met de ogen gezien.

naar: Maurice Merleau-Ponty, De wereld waarnemen, 1945 (vertaling 2003)

Ook Hume heeft bezwaren tegen de conclusies die Descartes uit zijn was-experiment trekt.

3p **9** Leg uit:

- wat het belang is van het was-experiment voor Descartes' opvatting over de geest, en
- dat er volgens Descartes van het 'ik' als denkende substantie geen voorstelling kan worden gemaakt.

Leg vervolgens de kritiek van Hume op Descartes' opvatting over het 'ik' uit met de rol van het begrip 'verbeelding'.

Een andere sceptische argumentatie van Descartes waartegen Merleau-Ponty zich afzet is die van Descartes' twijfelexperiment. Merleau-Ponty bekritiseert de rol van de waarneming die Descartes daarin beschrijft:

tekst 5

De filosofie van Descartes kenmerkt zich door een overwaardering van wetenschappelijke kennis. Waarnemingen zouden slechts bedrieglijke verschijningen zijn en alleen de wetenschapper zou ons kunnen bevrijden van de illusies waarin onze zintuigen leven. Volgens Descartes kan ik het bedrog van mijn zintuigen zelf ontdekken en kan ik leren inzien dat ik alleen op het intellect moet vertrouwen. Volgens Descartes is de waarneming daarmee slechts een vaag begin van de wetenschap.

naar: Maurice Merleau-Ponty, De wereld waarnemen, 1945 (vertaling 2003)

De Amerikaanse filosoof Lawrence Hass gaat een stap verder en concludeert dat het twijfelexperiment van Descartes gebaseerd is op de aanname dat waarnemen altijd cognitief oordelen is. Hass schrijft hierover:

tekst 6

Omdat Descartes de zekerheid over het bestaan van de buitenwereld afwijst vanwege de onbetrouwbaarheid van de zintuigen, en omdat hij vasthoudt aan het idee dat men zich alleen kan vergissen in oordelen, moet Descartes wel veronderstellen dat de waarneming is opgebouwd uit oordelen. Maar dit betekent dat het Cartesiaanse scepticisme veronderstelt dat een waarneming waar of onwaar kan zijn, oftewel dat waarnemingen oordelen zijn.

naar: Lawrence Hass, Merleau-Ponty and Cartesian skepticism, 1993

- Volgens Hass ondermijnt zijn conclusie, die voortborduurde op de opvattingen van Merleau-Ponty, het twijfelexperiment van Descartes.
- 2p 10 Beargumenteer of jij dit met Hass eens bent en gebruik daarbij:
- tekst 5 en het begrippenpaar 'schijn en werkelijkheid' en
 - tekst 6 en het begrippenpaar 'begrip en waarneming'.